

FİİLİ MÜZAKERE SÜRECİNDE TÜRKİYE’NİN POLİTİK RİSK GÖRÜNÜMÜNÜN SEÇİLİ AVRUPA BİRLİĞİ ÜYESİ ÜLKELERLE KARŞILAŞTIRILMASI¹

**Zülfükar Aytaç KİŞMAN²
Yavuz ÖZEK³
Mehmet Selçuk SADAK⁴**

Geliş Tarihi: 25/11/2022
Kabul Tarihi: 09/12/2022

ÖZET

Türkiye’nin Avrupa Birliği (AB) ve Avrupa Birliği’ni oluşturan kurum ve kuruluşlar ile olan ilişkileri son 60 yıldır Türk siyasetinin, Türk ekonomisinin ve Türk dış politikasının en önemli gündem maddelerinden birini teşkil etmiştir ve etmeye de devam etmektedir. Dolayısıyla AB ile olan ilişkilerin aynı şekilde Türk siyaset, ekonomi ve dış politikasına etkileri de tartışılmaz olmaktadır. Türkiye’nin AB ile ilişkilerinde önemli bir kilometre taşı olan ve 2005 yılında başlayan AB ile tam üyelik müzakerelerinde 2007 yılı sonrasını kapsayan Fiili Müzakere Süreci içerisinde bu etkilerin hangi seyirde olduğu bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır.

Gerek temel makro ve mikro ekonomik veriler gerekse de çeşitli uluslararası kurum ve kuruluşlarca değerlendirme konusu yapılan politik bazı değerlendirmeler ülkeler için oluşan ve/veya oluşabilecek ekonomik, finansal ve politik risklerin anlaşılmasında önemli göstergeler olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmada Türkiye’nin AB ile Fiili Müzakere sürecinde politik risk göstergelerinin ne durumda olduğu incelenmiştir. Politik Risk görünümü için Dünya Bankası tarafından yayınlanan ve altı bileşenden oluşan Yönetim (Yönetişim) Göstergeleri (Governance Indicators: Yolsuzluğun Kontrolü, Hükümetin Verimliliği, Siyasi İstikrar ve Şiddet / Terörizmin Olmaması, Düzenleyici Kalite, Hukuk Devleti, İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik) incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Avrupa Birliği, Müzakere Süreci, Politik Risk

¹ Bu yayın Mehmet Selçuk Sadak’ın 2022 yılında Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’ne sunduğu Yüksek Lisans tezinden türetilmiştir.

² Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, aytac@firat.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-5573-5448

³ Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, yozek@firat.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-4517-4875

⁴ Öğretim Görevlisi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, mselcuksadak@firat.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-0311-7138

Comparison of Turkey's Political Risk Outlook with Selected European Union Countries in the Accession Negotiations

ABSTRACT

Turkey's relations with the European Union (EU) and the institutions and organizations that constitute the European Union have been and will continue to be one of the most important topics of Turkish politics, Turkish economy and Turkish foreign policy for the last 60 years. Therefore, the effects of relations with the EU on Turkish politics, economy and foreign policy are in the same way indisputable. The main subject of this study is the course of these effects in the Actual Negotiation Process, which is an important milestone in Turkey's relations with the EU and covering the period after 2007 within the full membership negotiations with the EU started in 2005.

Both basic macro and micro economic data and some political evaluations made by various international institutions and organizations are considered as important indicators in understanding the economic, financial and political risks that have occurred and/or may occur for countries. In this study, the status of political risk indicators in Turkey's Actual Negotiation Process with the EU has been examined. For the Political Risk outlook, the Governance Indicators published by the World Bank and consisting of six components (Control of Corruption, Efficiency of Government, Political Stability and Violence / Absence of Terrorism, Regulatory Quality, Rule of Law, Freedom of Expression and Accountability) have been examined.

Keywords: Türkiye, European Union, Negotiation Process, Political Risk

GİRİŞ

Küreselleşen dünyada artık ülkelerin tek başına hareket edemeyeceği yadsınamaz bir gerçektir. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin küreselleşme sürecine uyum sağlayabilmesi ve iktisadi anlamda gelişim sağlayabilmesi için ekonomik entegrasyonlara üye olması gerekmektedir. Türkiye'nin, günümüzde bu ekonomik bütünleşmenin en önemli örneği olan Avrupa Birliği'ne (AB) üyelik süreci devam etmektedir. Türkiye'nin üyelik süreci bazı düzenleme ve uyum yasaları çerçevesinde gelişmekte olup, birlik tarafından düzenli olarak incelenmektedir. Gerekli koşullar sağlanmadan birliğe tam üyeliğin gerçekleşmesi mümkün değildir. Zaman zaman kesintiye uğrayan üyelik sürecine rağmen, Türkiye'nin gerekli şartları sağlayıp AB'ne tam üyelik statüsüne kavuşma noktasındaki istek ve hevesi devam etmektedir. Türkiye'nin AB'ne üyelik macerası 1959 yılının 31 Temmuz tarihinde Topluluğa ortaklık başvurusuna kadar uzanmaktadır. Bu macera 17 Aralık 2004'te yapılan Brüksel Zirvesi'nde, siyasi kriterleri yeterli ölçüde karşıladığı belirtilen Türkiye'nin 3 Ekim 2005 tarihinde müzakerelere başlanması kararı alınmasıyla farklı bir boyuta taşınmıştır. Müzakerelerin başlamasının ardından 2005-2007 arasında müzakere başlıklarını içeren toplam 35 müzakere faslının AB ve Türkiye'deki durumlarının ortaya konduğu "Tarama Süreci" gerçekleşmiştir. 2007 yılından itibaren ise AB ile Türkiye arasında Fiili Müzakere süreci başlamış ve söz konusu fasıllar teker teker ele alınarak uyumlu hale getirilmesi için yasal düzenleme ve çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmamızda da AB ile Türkiye arasındaki ilişkilerin görece yoğunlaştığı dönem olan 2007 sonrası dönem ele alınmıştır. Literatürde ülkelerin politik, ekonomik ve finansal risk seviyelerinin analizine yönelik birçok çalışma bulunmaktadır. Çalışma, bu sürecin gerekli kıldığı şartlar yerine getirilirken Türkiye'nin maruz kalacağı ve kalması muhtemel olan risklerden politik riskler üzerine odaklanmıştır.

Entegrasyonun giderek önem kazandığı ve ekonomik sınırların kalktığı günümüzde Avrupa Birliği dünyanın en büyük siyasi ve ekonomik topluluğu olarak öne çıkmaktadır. Bu topluluğa dâhil olmak isteyen ekonomilerin bazı yaptırım ve düzenlemeleri yerine getirmeleri gerekmektedir. Aşama aşama ilerleyen bu üyelik süreci ülkelerin politik ve ekonomik yapılarında değişimlere neden olabilmektedir. Türkiye'nin 1959 yılından beri süregelen Avrupa Birliği'ne üyelik süreci 2007 yılında fiili

müzakere sürecine geçilmesiyle farklı bir boyut kazanmış olup, birliğe tam üyelik noktasında önemli bir adım atılmıştır.

Bu çalışmanın amacı, Avrupa Birliği üyelik sürecinde 2007 yılında fiili müzakerelere başlayan Türkiye'nin ve Avrupa Birliği'ne beşinci genişleme döneminde tam üyelikleri gerçekleşen ülkelerin 2007-2019 yılları için politik risk seviyelerini incelemektir. Politik risk kavramı, ekonomik ve finansal risk görünümleriyle beraber, ülkelerin uluslararası boyutta itibarlarının göstergeleri olarak da görülmektedir. Bu risklerin ekonomiler üzerinde nasıl etkiler yarattığı ve bu etkilerin siyasi ve ekonomik sonuçlarının neler olduğunun belirlenmesi politika belirleyiciler için yol gösterici olacaktır.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Bu başlık altında Türkiye'nin AB ile müzakere sürecinin başlamasıyla ekonomik, sosyal ve siyasal yapısı gibi çeşitli alanlarda yaşadığı gelişmeleri konu alan araştırmalar ile Türkiye ve farklı ülkeler açısından politik risk görünümünün ülkeler ve ekonomileri üzerinde yaratmış olduğu etkileri değerlendirip analiz eden çalışmalar incelenecektir. Literatür incelemesi kronolojik olarak yapılmıştır. Çalışmada değinilen konulara ilişkin başlıklara dair literatür eskiden yeniye doğru incelenmiştir. Konu ile ilgili yapılan literatür incelemesine göre;

Erb vd. (1996) 117 ülke için yapmış oldukları çalışmalarında 1984-1995 dönemine ait verileri kullanmışlardır. ICRG endeks tarafından hesaplanan ekonomik, finansal, politik risk ve ülke risk priminin hisse senedi getirileri üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Elde edilen bulgulara göre, incelenen tüm ülkelerde ülke riski primi ve hisse senedi getirileri arasındaki ilişkinin negatif yönlü olduğu sonucuna varılmıştır.

Bilson vd. (2002) 1984Q1-1997Q12 dönemine ait verilerle politik risk ve hisse senedi getirisi ilişkisini, küresel ve yerel etkenleri de dâhil ederek incelemişlerdir. Çalışmada altı Latin Amerika, yedi Asya, bir Avrupa, bir Orta Doğu ve iki Afrika ülkesi olmak üzere 17 ülke incelenmiştir. Regresyon yönteminin kullanıldığı analiz sonuçlarına göre, politik risk gelişmekte olan piyasalarda önemli derecede etkili olmakta ve hisse senedi getirilerini negatif yönde etkilemektedir.

Hassan vd. (2003) 1984-1999 dönemine ait verilerle on Orta Doğu ve Afrika ülkesi borsasına yönelik ekonomik, finansal ve politik risk primlerinin

hisse senedi piyasası getiri volatilitesi ve tahmin edilebilirliğini incelemişlerdir. Analiz yöntemi olarak GARCH yönteminin kullanıldığı çalışmanın sonuçlarına göre, incelenen ülkelerde ekonomik, finansal ve politik risk primleri hisse senedi volatilitesi ile tahmin edilebilirliğini büyük ölçüde etkilemektedir.

Cherian ve Perotti (2001) Çin Halk Cumhuriyeti özelinde yapmış oldukları çalışmalarında politik riskin hisse senedi piyasası üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Analiz periyodu 1983-1998 yıllarına ait verileri kapsamaktadır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda, politik risk seviyesindeki artışın hisse senedi piyasası üzerinde dalgalanmalara sebep olduğu tespit edilmiştir.

Kara (2006) çalışmasında Türk ekonomisinde ülke riski ve diğer risk türleri üzerinde en çok etkili olan değişkenleri 1964-2004 yıllarına ait verilerle incelemiştir. Çalışmada politik risk unsurları (politik yapı ve kurumlar, güç merkezleri ve bürokrasi), sosyo-politik faktörler (politik istikrar, sosyal birlik ve eğitim seviyesi, uluslararası ilişkiler, politik sistem) ve ekonomik risk göstergeleri (ödemeler dengesi, borç servis oranı, uluslararası rezervler, ekonomik gelişme, enflasyon, para politikası) gibi değişkenler kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre Türkiye’de yatırım yapılabilecek seviyede bir kredi notuna ulaşılabilmesi için yukarıdaki değişkenlerin görünümünün daha olumlu seyirde olması gerektiğini ortaya koyulmuştur.

Le ve Zak (2006) politik risk bileşenlerini inceledikleri çalışmalarını kırk beş gelişmekte olan ülke açısından 1976-1991 dönemine ait verilerle gerçekleştirmişlerdir. Analiz yöntemi olarak panel veri yönteminin kullanıldığı çalışmanın bulgularına göre, iç ayaklanmalar ve anayasaya aykırı şekilde gerçekleşen hükümet değişiklikleri gibi politik risk bileşenleri ülkeden sermaye kaçışının hızlanmasına neden olmaktadır.

Demirtaş ve Akçay (2006) çalışmalarında yetmiş bir gelişmiş ve gelişmekte olan ülke açısından kurumsal göstergeler ve doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Analiz periyodu 1995-2002 dönemine ait verileri kapsamaktadır. Kurumsal gösterge olarak politik istikrar, hukukun üstünlüğü, bürokratik etkinlik, düzenlemelerin kalitesi ve yolsuzlukla mücadele gibi göstergelerin kullanıldığı çalışmanın sonuçlarına

göre, kurumsal göstergeler ve doğrudan yabancı yatırım arasında pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır.

Yapraklı ve Güngör (2007) Türkiye ekonomisi için 1986Q1-2006Q12 dönemini kapsayan verilerle ekonomik, finansal ve politik ülke risklerinin hisse senedi fiyatları üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Ülke risk primlerine ait veriler ICRG endeks veri setinden elde edilmiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre, finansal, politik ve ekonomik ülke risklerinin hisse senedi fiyatlarını negatif yönde etkilediği belirtilmiştir.

Paksoy ve Kılıç (2013) çalışmalarında AB müzakere sürecinde Türkiye'nin üyelik olasılığının değerlendirmişlerdir. AB'ne yeni üye olmuş bazı ülkelerin ve özellikle aday statüsünde olan Türkiye'nin Avrupa Birliği ile birleşmeye ne kadar hazır olduğu Maastricht ve bazı sosyoekonomik gelişmişlik kriterleri dikkate alınarak diskriminant analizi kullanarak incelemişlerdir. Sonuç olarak 2004 yılı ve sonrası AB'ye tam üyeliği gerçekleştiren birçok ülkenin AB ile ekonomik birleşmeye hazır olmadığını gözlemlemişlerdir. Bu sonuçla AB'nin bu ülkeleri tam üyeliğe kabul ederken ekonomik gerçeklerden ziyade siyasi eğilimde olduğu vurgulanmıştır.

Tatal (2014) ekonomik büyümenin ve doğal kaynakların lanetinin politik istikrar üzerindeki etkisini incelemek için panel veri analizini kullandığı araştırmasında üç farklı örneklem belirlemiştir. İlk örnek dünya çapında yüz yirmi dört ülkedir ve ikinci örnek, 1996-2011 dönemi için politik olarak istikrarlı olan kırk ülkedir. Son örnek, 2003-2011 yılları için daha kısa bir zaman aralığına sahip politik olarak istikrarlı elli ülkeden oluşmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre, her üç örnekte de doğal kaynakların varlığı ekonomik büyümeye az da olsa katkıda bulunmuştur. Bununla birlikte, model sonuçlarını test ederken, politik olarak istikrarlı ülkelerde doğal kaynakların varlığının ekonomik büyümeye ilk örneklemeden daha fazla katkıda bulunduğu tespit edilmiştir.

Erkal vd. (2015) politik istikrarsızlık ve yolsuzluk arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmalarında farklı gelişme düzeylerine sahip 173 ülkeyi (51 gelişmiş, 91 gelişmekte olan ülke ve 31 az gelişmiş ülke) analiz etmek için 1995-2013 verilerini kullanmışlardır. Panel veri analiz yöntemiyle yapılan çalışma sonuçlarına göre, politik hak ve özgürlük endeksinde oluşan %1'lik

artışın, yolsuzluk endeksini %0,0603 oranında azalttığı belirterek politik olarak istikrarsız bir yapının yolsuzluğu arttırdığını vurgulamışlardır.

Kara ve Karabıyık (2015) çalışmalarında 1999Q1-2013Q12 dönemini kapsayan verilerle ICRG endeks tarafından hesaplanan ekonomik, finansal, politik risk primi ve ülke riski bileşenleri ile BİST 100 endeksi arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Johansen Eşbütünleşme testi ve vektör hata düzeltme modeli kullanılarak yapılan analiz sonuçlarına göre, ülke riski ve ülke riski bileşenlerinin hisse senedi fiyatları üzerinde negatif yönde etki yarattığını tespit etmişlerdir.

Kaya (2015) 1997Q1-2010Q12 dönemine ait veriler kullanılarak politik, finansal ve ekonomik riskleri içeren ülke riskinin yabancı portföy yatırımları üzerindeki etkisi incelenmiştir. Yapılan analizlerde Johansen-Jeselius eş-bütünleşme testlerine göre, politik, finansal ve ekonomik risk ile yabancı portföy yatırımları arasında uzun dönem ilişki olduğu, Granger nedensellik test sonuçlarına göre, finansal riskten yabancı portföy yatırımlarına, yabancı portföy yatırımlarından politik riske nedensellik olduğunu ve ekonomik risk ile yabancı portföy yatırımları arasında nedensellik olmadığı belirtilmiştir. regresyon tahminlerine göre, yabancı portföy yatırımlarını finansal riskin olumlu, politik riskin olumsuz, ekonomik riskin ise anlamlı seviyede etkilemediği tespit edilmiştir.

Erhan ve Akdemir (2016) çalışmalarında Türkiye'nin Avrupa Birliği müzakere sürecinin ilk on yılını değerlendirmişlerdir. 2005-2015 döneminin incelendiği çalışmadan elde edilen bulgular doğrultusunda, müzakere fasıllarının henüz yarısının bile açılmamış olması Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkilerinin geline nokta itibarıyla müzakerelerin asla sonlanmayacak bir adaylık statüsüne dönüşmüş olduğu vurgulanmıştır.

Ayaydın vd. (2016) çalışmalarında 2002-2015 dönemine ait aylık verileri kullanarak Türkiye için ekonomik, finansal ve politik risk ile bu risk bileşimlerinin oluşturduğu ülke risk priminin hisse senedi fiyatlarına etkisini incelemişlerdir. Yapılan analiz sonuçlarına göre, Türkiye'de ekonomik, finansal ve politik risk ve ülke riski primleri ile hisse senedi getirisi arasındaki ilişki negatif yönlüdür.

Türe vd. (2016) çalışmalarında 178 ülke açısından politik risk ve ekonomik gelişmişlik ilişkisini incelemişlerdir. 2013-2014 yılları arasında

yapılan araştırma on üç göstergeden oluşmaktadır. Analiz sonuçlarına göre, politik risk ve ekonomik gelişmişlik arasında yüksek seviyede pozitif yönde ilişki olduğu, politik risk için yolsuzluk kontrolü, ekonomik gelişmişlik için ise insani gelişmişlik endeksi arasında yüksek etkileşim olduğu belirtilmiştir.

Balan (2016) Türkiye açısından devlet harcamaları ve politik istikrar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 1986-2013 dönemine ait verilerle yapılan çalışmada VAR analiz yöntemi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına bakıldığında Türk ekonomisinde politik istikrar ve devlet harcamaları arasında anlamlı bir nedensellik bulunamamıştır. Bununla birlikte devlet harcamalarındaki değişimin %8'lik kısmı politik istikrarla; politik istikrardaki %13'lük değişimin de devlet harcamalarıyla açıklandığı görülmüştür.

Akdemir (2017) çalışmasında Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğrencilerinin Avrupa Birliği konusundaki algı düzeylerini analiz etmiştir. Araştırmada 745 öğrenciye anket uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre, ankete katılan öğrencilerin % 61'i Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olmasını desteklemekte, % 39'u ise birlik üyeliğini desteklememektedir. Bulgular Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğini desteklediği yönündedir.

Oral ve Yılmaz (2017) çalışmalarında Türkiye için 1992-2014 dönemine ait verilerle politik ve finansal riskin BIST Sınai Endeksi üzerindeki etkisini incelemişlerdir. International Country Risk Guide (ICRG) endeksi tarafından hesaplanan politik ve finansal risk seviyeleri ile inceleme dönemi için ARDL analiz yöntemi kullanılarak yapılan çalışmanın sonuçlarına göre, BIST Sınai Endeksi ile finansal ve politik risk arasında kısa ve uzun dönemli ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Kök vd. (2017) çalışmalarında geçiş ekonomileri kapsamında olan Rusya, Kazakistan ve Azerbaycan ile Türkiye ekonomileri için ekonomik, finansal ve politik risk bileşenlerinin reel sektör performansı üzerindeki etkisini incelemişlerdir. 1998-2015 dönemine ait verilerle yapılan çalışmada analiz yöntemi olarak panel ADRL modeli kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, risk bileşenleri ve reel sektör performansı arasında eş bütünleşme ilişkisi olduğu belirtilmiştir. Kısa dönemde görülen sapmaların uzun dönemde görülmediği tespit edilmiştir.

Yalçınkaya ve Kaya (2017) çalışmalarında gelişmiş G-12 ve gelişmekte olan G-8 ülkeleri olarak adlandırılan en büyük ilk yirmi ekonomi için politik istikrarın/istikrarsızlığın ekonomik büyümeye etkisini incelemişlerdir. 1996-2015 dönemine ait verilerin kullanıldığı çalışma panel veri analiz yöntemiyle yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, inceleme dönemi için G-12 ve G-8 ülkelerinde politik istikrar/istikrarsızlık endeksinin büyüme üzerindeki etkisi sırasıyla pozitif/negatif yönlü ve istatistiki olarak anlamlıdır.

Bozkurt (2018) çalışmasında Türkiye kamuoyunda AB'ye yönelik algıların ortaya çıkarılmasını hedeflemiştir. 2016-2017 Eğitim-Öğretim yılında Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesine kayıtlı ve e-mail yoluyla ulaşılabilen 6.607 kişiyi kapsamaktadır. Elde edilen bulgulara göre, Türk toplumunun Avrupa Birliği üyeliğine tutumunun önemli ölçüde olumsuz olduğu sonucuna varılmıştır.

Kakışım ve Erdoğan (2018) 15 Temmuz darbe girişiminin Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki ilişkilere etkisini incelemişlerdir. Çalışmada öncelikle 15 Temmuz 2016 öncesi, ikinci kısımda ise 15 Temmuz sonrası Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkilerinde yaşananlara yer verilmiştir. Sonuç olarak, yaşanan darbe girişimi sonrası detayları henüz belli olmasa da Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkilerinin eskisinden farklı bir boyut kazanacağı vurgulanmıştır.

Alper (2018) enflasyon oranı, politik istikrar, işsizlik oranı, hükümet harcamaları ve dışa açıklık ile ekonomik performans ilişkisini BRICS-T ülkeleri için incelemiştir. 1996-2016 dönemine ait yıllık verilerin kullanıldığı çalışmada analiz yöntemi olarak panel veri kullanılmıştır. Çalışmanın bulgularına göre, politik istikrar ekonomik büyümeyi pozitif etkilemektedir. Politik istikrarda yaşanan %1'lik artış ekonomik büyüme üzerinde %1.27 oranında artış yaratmaktadır. Ayrıca ekonomik büyüme, enflasyon oranı, işsizlik oranı ve hükümet harcamaları ile negatif, dışa açıklık ile pozitif ilişkilidir.

Öcal (2018) Türkiye'nin AB müzakere sürecinin başlamasıyla İlerleme Raporlarının 19. faslı olan 'Sosyal Politika ve İstihdam' konusunun alt başlıklarından "sosyal içermenin" unsurlarını incelenmiştir. 2006-2018 dönemine ait verilerle yapılan incelemede Türkiye'deki açlık, fakirlik,

yoksulluk ve gelir eşitsizliği gibi konular ele alınmıştır. Çalışmanın sonucunda Türkiye'de sosyal içerme konusunda önemli gelişmelerin yaşanmasıyla beraber sistematik şekilde bütünleşik ve kapsamlı bir politik çerçeve oluşturmakta güçlük yaşanmaktadır. Farklı kurumsal yapıların uyumlu bir şekilde çalışması ile çözülmesi mümkün olan bu sorun için daha somut adımların atılması, bilgi paylaşımı ve işbölümünün gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca sosyal içermenin sağlanması adına harcanan çaba ve milli gelirden ayrılan payın artmasının umut vadettiği vurgulanmıştır.

Kartal (2018) çalışmasında yirmi Orta Doğu ülkesi için politik istikrarsızlık, enerji güvenliği ve ekonomik büyüme ilişkisini incelemiştir. Kişi başı GSYH, enerji güvenliği ve politik istikrarsızlık değişkenlerinin kullanıldığı çalışma 1960-2016 dönemini kapsamaktadır. Panel veri analizi yönteminin kullanıldığı çalışmada Panel Granger Nedensellik analizine göre, enerji güvenliği ve kişi başı GSYH arasında çift yönlü; enerji güvenliğinden politik istikrara ve kişi başı GSYH'den politik istikrara olmak üzere tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda politik istikrar ve enerji güvenliğinde yaşanan olumsuz gelişmeler incelenen ülkelerin ekonomileri üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır.

Kutlu vd. (2019) Türkiye'nin AB'ye uyum sürecinde siber güvenlik politikalarını analiz etmişlerdir. Yazarlara göre, AB'nin Türkiye'nin siber güvenlik politikaları başlangıç düzeyinden ziyade ilerleyen dönemlerde etkili olmuştur. Avrupa ülkelerinde yaşanan siber saldırılar ise Türkiye için uyarıcı nitelik taşımaktadır. Türkiye'nin siber alana bakış açısı Gezi olayları ve 15 Temmuz darbe girişimi sonrası farklı bir boyut kazanmıştır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde siber güvenlik alanıyla ilgili yeni bir birimin oluşturulmasının Türkiye açısından önemli bir şans olduğu ve etkili bir planlama ile gerekli mekanizmanın oluşturulmasının siber güvenlik sorununu ortadan kaldırabileceğini belirtmişlerdir.

Kırbaçoğlu ve Tüfekçi (2019) çalışmasında Türkiye özelinde AB'nin yükselen güçlere yönelik politikasını değerlendirmiştir. Çalışmada tek sesliliği yakalayabilmek adına AB'nin dış politikada yaptığı çok sayıda değişiklik incelenmiş ve analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre Avrupa Birliğinin dış politikada yükselen güçlere göre farklı araçlar tercih ettiği görülmüştür. Son olarak, AB'nin karşılaştığı zorluklar neticesinde Türkiye ile ilişkilerinin belirli zaman dilimlerinde zirveye ulaştığı belirlenmiş fakat

sözleşme taraflar arasında yaşananların, birkaç istisna hariç olmak üzere, Türkiye'nin müzakere sürecini kolaylaştırmadığı görülmüştür.

Yücesan ve Yağış (2019) Türkiye ekonomisi için ekonomik, finansal ve politik istikrarın işsizlik üzerinde yarattığı etkiyi incelemişlerdir. Analiz periyodu 2007Q1-2016Q12 dönemine ait aylık verileri kapsamaktadır. Çalışmada ARDL Sınır Testi yaklaşımı ve Hatemi-J (2012) Asimetrik nedensellik testleri kullanılmıştır. ARDL test sonuçlarına göre, uzun dönemde ekonomik istikrar ve işsizlik arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir ilişki varken, işsizlik ve enflasyon arasında ise istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Hatemi-J (2012) nedensellik testi sonuçlarına göre ise işsizlik ve ekonomik istikrar arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi varken, işsizlikteki pozitif şoklardan enflasyondaki pozitif şoklara doğru, işsizlikteki pozitif şoklardan enflasyondaki negatif şoklara doğru ve işsizlikteki negatif şoklardan enflasyondaki pozitif şoklara doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

Demez vd. (2019) NIC ülkeleri için politik istikrar ile ekonomik büyüme ilişkisini incelemişlerdir. 2002-2017 dönemine ait verilerin kullanıldığı çalışmada analiz yöntemi olarak Konya (2006) bootstrap panel nedensellik testi kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, Endonezya ve Türkiye'de büyümeden politik istikrara tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Kamacı (2019) çalışmasında yirmi OECD ülkesi için politik istikrarsızlık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 2003-2017 dönemine ait verilerle yapılan çalışmada analiz yöntemi olarak panel veri yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, politik istikrarsızlıkta yaşanan 1 birimlik artış uzun dönem için reel GSYİH'yi 1,784 birim azaltırken, kısa dönem için ise ekonomik büyüme üzerinde 5,244 birimlik artış yaratmaktadır.

Özdemir ve Salihoğlu (2019) kırk ülke için ekonomik ve politik faktörler ile insani gelişmişlik arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Robust yöntemi kullanılarak yapılan analiz sonuçlarına göre, politik istikrar ile ekonomik özgürlük endekslerinde yaşanan olumlu gelişmelerin insani gelişme üzerinde olumlu katkı sağladığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Şahin (2019) çalışmasında AB müzakere sürecinde olan Türkiye'nin üyelik olasılığının değerlendirmiştir. 2010-2017 dönemine ait verilerle hesaplanan ortalama üyelik olasılıklarına göre, 2004 ve sonrası AB'ye tam üye olan Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya ve Romanya gibi ülkelerin olasılık durumlarının Türkiye'den pek de farklı olmadığı belirtilmiştir. Bu durum Türkiye ile benzer ekonomik göstergelere sahip olan ülkelerin tam üyelik statüsü kazanmasının, Avrupa Birliği'ne tam üyelik için Maastricht ve Kopenhag kriterlerinin dışında siyasi kriterlerin ön planda tutulduğunu göstermektedir.

Yılmaz (2019) çalışmasında Türkiye'nin de aralarında bulunduğu dokuz ülke için politik istikrar endeksi ve ekonomik göstergeler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 2010-2017 dönemine ait verilerle yapılan araştırmanın analizinde panel veri yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, politik istikrarsızlık ve ekonomik büyüme arasında bir ilişki varlığına rastlanmamıştır. Politik istikrarsızlık ile DDY girişleri, DDY çıkışları, enflasyon oranı ve döviz kuru arasında ise düşük negatif korelasyon olduğu tespit edilmiştir.

Kaya (2019) çalışmalarında 1997-2015 yıllarına ait üçer aylık verileri kullanarak Türkiye ekonomisi için finansal ve politik riskin imalat sektörünün aktif kârlılığına etkisini incelemiştir. Politik ve finansal risk bileşenlerine ait veriler ICRG veri setinden elde edilmiştir. ARDL ve sınır testi analiz yöntemlerinin kullanıldığı çalışmanın sonuçlarına göre, finansal ve politik riskin imalat sektörünün aktif karlılığını negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Oğuz (2019) 2002-2017 yıllarına ait verilerle Türkiye için politik istikrarın sürdürülebilir kalkınmanın boyutlarından biri olan çevresel sürdürülebilirlik üzerine etkisini incelemiştir. Çevresel sürdürülebilirliği incelemek için politik istikrar ve reel GSYH'nin yenilenebilir enerji tüketimi üzerinde yarattığı etki incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, reel GSYH'de ve politik istikrarda yaşanan artış yenilenebilir enerji tüketimini arttırmaktadır. Sürdürülebilir enerji ve çevre politikaları bağlamında da 2019 yılının sonlarında açıklanan ve 2050 yılına kadar Avrupa Birliği'nin karbon salınımı açısından nötr bir bölge olmasını amaçlayan Avrupa Yeşil Mutabakatı, gerek üye ülkeleri gerekse aday ve komşu ülkeleri de ilgilendiren bir antlaşmadır. Türkiye'nin üyelik şartlarında yer alan enerji ve çevreye dair

gereklilikler açısından Avrupa Yeşil Mutabakatı, Türkiye için bazı yükümlülükleri de beraberinde getirmiştir. Bu gerekliliklerin başta ekonomik açıdan olmak üzere çok yönlü olarak irdelenmesi elzemdir. Taş (2020) çalışmasında Türkiye'nin Avrupa Birliği müzakere sürecini Kıbrıs sorunu bağlamında değerlendirmiştir. Kıbrıs sorununun müzakerelerin başlamasına engel oluşturmadığını, fakat sorunun varlığını koruduğuna vurgu yapmıştır. Sonuç olarak Türkiye'nin AB üyeliğine üye olmak için Kıbrıs sorununu uluslararası toplumun talepleri doğrultusunda sonuca ulaştırmayacağı müzakere sürecinin birçok aşamasında kanıtlanmıştır. Bu sorunun çözümünün ise tarafların eşit şekilde temsil edilmesi ve KKTC'nin istek ve görüşlerinin de dikkate alınarak sağlanabileceği belirtilmiştir.

Kılıç ve Keser (2020) 34 Avrupa Birliği üyesi ve aday ülkede yoksulluk, yönetim ve kişi başı GSMH değişkenleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Normallik testi ve korelasyon analizi yöntemi kullanılarak yapılan araştırma sonuçlarına göre, tüm yönetim standartları ile kişi başına düşen GSYİH arasında doğru yönlü, öte yandan yoksullukla ters yönlü ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Çömlekçi ve Bahadır (2020) çalışmalarında AB üyesi ülkelerin özellikle seçim ve referandum dönemlerinde Türkiye-AB ilişkilerini ve medyada Türkiye söylemini incelemişlerdir. Örnek olay olarak 2017 Hollanda-Türkiye diplomatik seçim Krizi ve 2016'da Brexit referandumu öncesi süreç seçilmiştir. Söylem analizi yönteminin kullanıldığı çalışmanın sonucunda, AB'ni ilgilendiren referandum ve seçim zamanlarında, Türkiye ile ilgili politik söylemlerin kamuoyunu etkilemek, seçmen düşünce ve tercihlerini yönlendirmek, ön yargıları canlandırarak seçim sonuçlarını etkilemek için medyanın araç olarak kullanıldığı belirtilmiştir.

Yaşa vd. (2020) çalışmalarında Türkiye'de politik istikrarsızlık ve bütçenin tutarlık ilkesi arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. 1984-2018 dönemine ait verilerle yapılan çalışmada ARDL analiz yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, kısa dönemde politik istikrarsızlık bütçe hedefinden sapmayı arttırıcı etki yarattığı ve bütçe politikasında uygulanan yapısal değişikliklerin bütçe hedefine ulaşmaya katkı sağladığı sonucuna varılmıştır.

Gülcan vd. (2020) çalışmalarında 2023 hedefleri kapsamında 15 Temmuz darbe girişiminin Türkiye ekonomisi üzerine etkilerini değerlendirmişlerdir. 2023 Hedefleri Kapsamında 2005-2018 dönemi için seçili ekonomik ve sosyal göstergeleri baz alarak yapılan değerlendirme 2005-2015 ve 2016-2018 yılları olarak iki kısım halinde incelenmiştir. Yeterli zaman aralığı olmadığı için betimleyici nitelik taşıyan değerlendirmenin sonuçlarına göre, başarısız şekilde sonuçlanan darbe girişimi Türkiye ekonomisini etkileyerek kısmen de olsa 2023 hedeflerinden uzaklaşmasına neden olmuştur.

Ela (2020) çalışmasında Türkiye için politik devir ve devlet borçları ilişkisini incelemiştir. 1960-2019 yıllarına ait veriler kullanılarak yapılan politik devir ve borç ilişkisi analiz sonuçlarına göre, Türkiye'de yoğun politik devrin yaşandığı dönemleri takiben borç düzeyi artış göstermektedir. Politik istikrarın yaşandığı dönemlerde ise borç düzeyi düşmektedir. Türkiye'de yoğun politik devrin ardından borç krizi oluşmakta, krizin sonrasında ise politik istikrar hâkim olmaktadır.

Biçen (2020) BRICS-T ülkelerinde politik istikrar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 2002-2017 dönemine ait verilerin kullanıldığı çalışmanın analizi Panel Görünürde İlişkisiz Regresyon Yöntemi ile yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, Brezilya, Rusya, Güney Afrika ile Türkiye'de politik istikrar ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkiye sahip olsa da etki seviyesi düşüktür. Hindistan'da politik istikrar ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Çin'de ise değişkenler arasındaki ilişki negatiftir. Çalışmanın sonuçları genel anlamda politik istikrarın gerekli olmasının yanında büyüme için yeterli bir etken olmadığını göstermektedir.

Şanlısoy (2020) Türkiye için politik istikrarsızlık ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini incelemiştir. 1987 – 2015 dönemine ait verilerle yapılan çalışmada analiz yöntemi olarak simetrik ve asimetric nedensellik testleri kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, ekonomik büyümede meydana gelen pozitif şoklar politik istikrarsızlık üzerinde pozitif şok yaratmaktadır.

Şahin ve Önder (2021) gerçekleştirdikleri çalışmada Avrupa'nın önemli stratejilerinden birisi olan Avrupa Yeşil Mutabakatı kapsamında Türkiye ve Avrupa Birliği açısından karşılaştırmalı olarak sera gazı salınımı

ve atık ekonomisi üzerine durumu ortaya koymuşlardır. Ayrıca Şahin vd. (2021) tarafından sunulan çalışmada, Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türkiye açısından özellikle enerji ve elektrik piyasaları alanındaki muhtemel ekonomik etkiler incelenmiştir.

Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerinde enerji politikaları ve bunların politik ve ekonomik istikrar bağlamında değerlendirilmesi önemli bir başlıktır. Kavaz (2021) Doğu Akdeniz’de keşfedilen enerji kaynaklarının Türkiye üzerinden Avrupa’ya transfer edilmesi konusunu incelemiştir. Bu bağlamda AB ülkelerinin özellikle doğal gaz alanında Rusya’ya yoğun bir şekilde bağımlı olmalarının beraberinde getirdiği riskler ele alınırken, son dönemde de gündemde olan Avrupa’nın enerji arz güvenliği konusunda Türkiye’nin rolü üzerinde durulmuştur. Türkiye’deki siyasi ve ekonomik istikrarın AB’nin enerji arz güvenliği bakımından son derece kritik olduğu vurgulanan çalışmada, Türkiye rotasının enerji kaynaklarının transferi noktasında maliyet, güvenlik ve tedarik bakımından avantajları değerlendirilmiştir.

Topaloğlu ve Korkmaz (2021) yazarlar G7 ülkeleri için yaptıkları çalışmalarında politik risk, pay piyasa getirisi ve doğrudan yabancı yatırım arasındaki ilişkiyi incelemiştir. ICRG endeks verilerinin kullanıldığı çalışmanın analizi panel veri analiz yöntemiyle yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, politik risk ve doğrudan yabancı yatırımlar arasında anlamlı ve negatif, politik risk ve pay piyasa getirileri arasında ise anlamlı ve pozitif yönlü ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

2. POLİTİK RİSK KAVRAMI

Politik risk; genel itibarıyla hükümet değişiklikleri, seçimler, vergi değişiklikleri, yasal düzenlemeler, yapısal çökmeler, grevler, halk gösterileri vb. gelişmelerle tanımlanır. Bununla birlikte şiddet içeren politik aktiviteler, adam kaçırmaya, terörizm, askeri darbe, etnik kökenli savaşlar, sivil savaş gibi durumlar da politik riski oluşturan olaylardan bazılarıdır. Çok uluslu işletmeler yabancı bir ülkeye yatırım yapmak istedikleri zaman o ülkenin siyasi koşullarını da incelemek zorundadırlar. Bunun nedeni; politik durumun direkt etkileyeceği rekabet şartları, teknolojik gelişmişlik seviyesi, sosyo-kültürel değişimler gibi alanlarda doğru tahminlerde bulunup rasyonel kararlar almalarını sağlamaktır. Bu bilgilere dayanan uzun dönemli yatırım

planlarını içeren konularda doğru yaklaşımlar sergileyebilmektir (ozyazilim.com, 07.09.2021). Politik risk derecelendirmesinin amacı ülkelerin siyasi istikrarını karşılaştırılabilir bir temelde değerlendirmek için bir araç sağlamaktır (prsgroup.com, 14.09.2021).

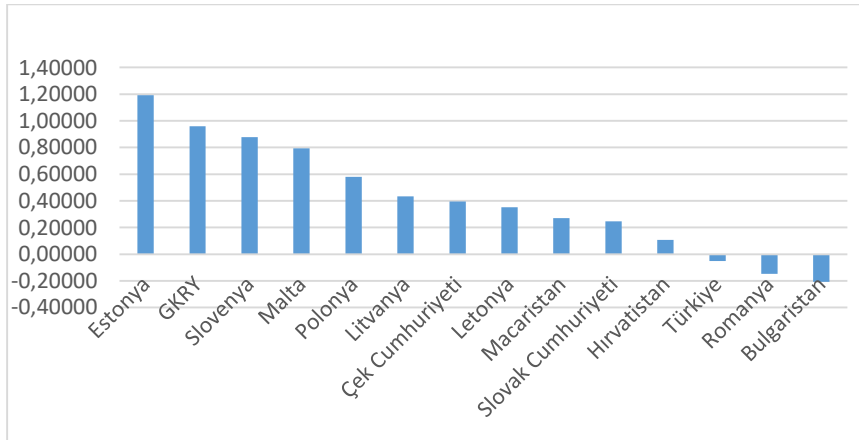
2.1. Politik Risk Bileşenleri

Politik riskin alt bileşenleri Dünya Bankası tarafından hesaplanan Yönetim (Yönetişim) Göstergeleri (Governance Indicators) benimsenerek tespit edilmiştir ve ilgili veriler Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiştir. Politik riske ait incelenen alt bileşenler; Yolsuzluğun Kontrolü, Hükümetin Verimliliği, Siyasi İstikrar ve Şiddet / Terörizmin Olmaması, Düzenleyici Kalite, Hukuk Devleti, İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik şeklinde olup toplam altı alt bileşen araştırmaya dâhil edilmiştir.

2.1.1. Yolsuzluğun Kontrolü

Hem küçük hem de büyük yolsuzluk biçimleri ve devletin elit ve özel çıkarlar tarafından "ele geçirilmesi" dâhil olmak üzere, kamu gücünün özel kazanç için ne ölçüde kullanıldığına ilişkin algıları yakalar. Tahmin, ülkenin toplam gösterge üzerindeki puanını standart normal dağılım birimlerinde verir, yani yaklaşık -2,5 ile 2,5 arasında değişir (Dünya Bankası, 2021).

Grafik 1. Yolsuzluğun Kontrolü 2007-2019 Ortalaması

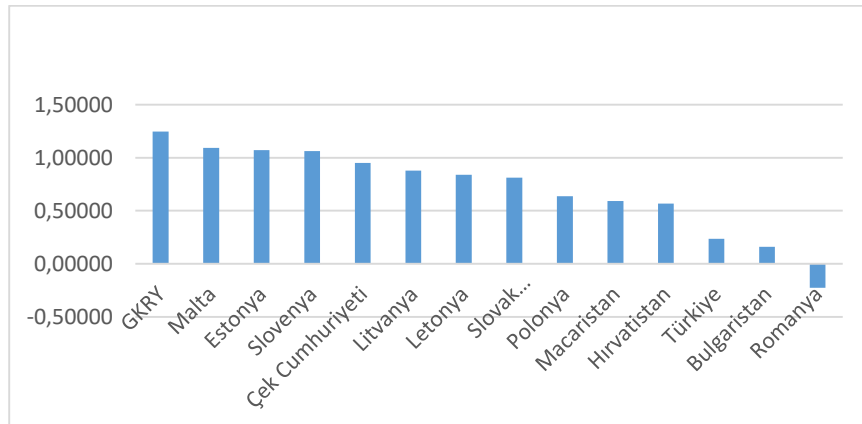
Grafik-1'de incelenen ülkelerde Yolsuzluğun Kontrolü alt bileşeninin 2007-2019 dönemi için ortalama değerleri yer almaktadır. Bu bileşene ait ortalama değerler incelendiğinde, Estonya'nın en yüksek

ortalama değerle Yolsuzluk Kontrolünde en başarılı ülke olduğu görülmektedir. Yolsuzluğun Kontrolü bileşenine göre, en başarısız ülke ise en düşük değere sahip olan Bulgaristan'dır. En düşük değere sahip olan Bulgaristan'ı sırasıyla Romanya ve Türkiye takip etmektedir. GKRY, Slovenya ve Malta'nın Estonya dışında incelenen diğer ülke ortalamalarına kıyasla Yolsuzluğun Kontrolünde daha yüksek ortalama değerlere sahip oldukları göze çarpmaktadır. İncelenen on dört ülke arasında Yolsuzluk Kontrolü bileşenine göre Türkiye on ikinci sırada yer almaktadır.

2.1.2. Hükümetin Verimliliği

Kamu hizmetlerinin kalitesi, kamu hizmetinin kalitesi ve siyasi baskılardan bağımsızlık derecesi, politika oluşturma ve uygulama kalitesi ve hükümetin bu tür politikalara olan bağlılığının güvenilirliğine ilişkin algıları yakalar. Tahmin, ülkenin toplam gösterge üzerindeki puanını standart normal dağılım birimlerinde verir, yani yaklaşık -2,5 ile 2,5 arasında değişir (Dünya Bankası, 2021).

Grafik 2. Hükümetin Verimliliği 2007-2019 Ortalaması

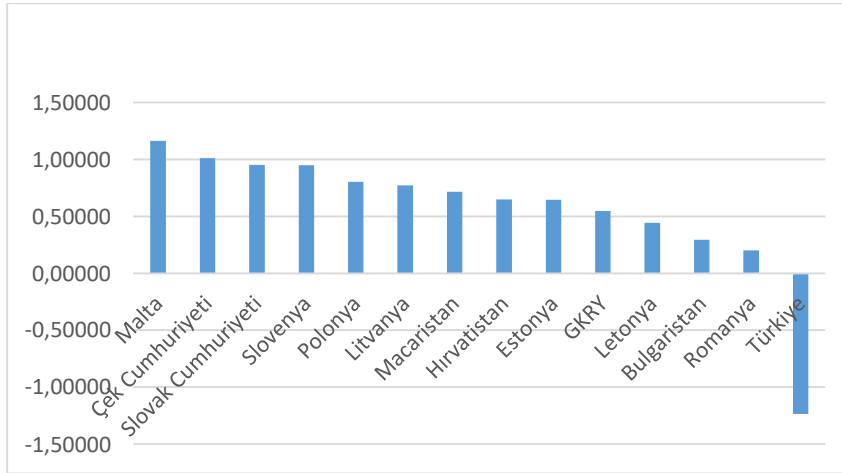
Grafik-2'de 2007-2019 döneminde Hükümet Verimliliği alt bileşenine ait ortalama değerleri göstermektedir. Ülkelerin -2,5 ile 2,5 arasında değişen endeks değerlendirme puanlarına göre, GKRY Hükümet Verimliliği bileşeninde en yüksek ortalama değere sahip olan ülkedir. GKRY'yi sırasıyla yaklaşık aynı ortalama değerlere sahip olan Malta, Estonya ve Slovenya takip etmektedir. İncelenen on dört ülkenin onu 0.6 puanın üstünde bir ortalama veriye sahiptir. Bu bileşene ait veriler

incelendiğinde, en düşük ortalama değere sahip ülkenin Romanya olduğu ve Romanya dışında diğer ülkelerin endeks puanlamasına göre artı değere sahip olduğu görülmektedir. Romanya'yı takiben en düşük ortalama değere sahip olan ülkeler sırasıyla Bulgaristan ve Türkiye'dir. Araştırmaya dâhil edilen on dört ülke arasında Hükümet Verimliliği bileşenine göre Türkiye on ikinci sırada yer almaktadır.

2.1.3. Siyasi İstikrar ve Şiddet / Terörizmin Olmaması

Terörizm dâhil olmak üzere siyasi istikrarsızlık ve / veya siyasi nedenli şiddet olasılığına ilişkin algıları ölçer. Tahmin, ülkenin toplam gösterge üzerindeki puanını standart normal dağılım birimleri cinsinden verir, yani yaklaşık -2,5 ile 2,5 arasında değişir (Dünya Bankası, 2021).

Grafik 3. Siyasi İstikrar ve Şiddet / Terörizmin Olmaması 2007-2019 Ortalaması

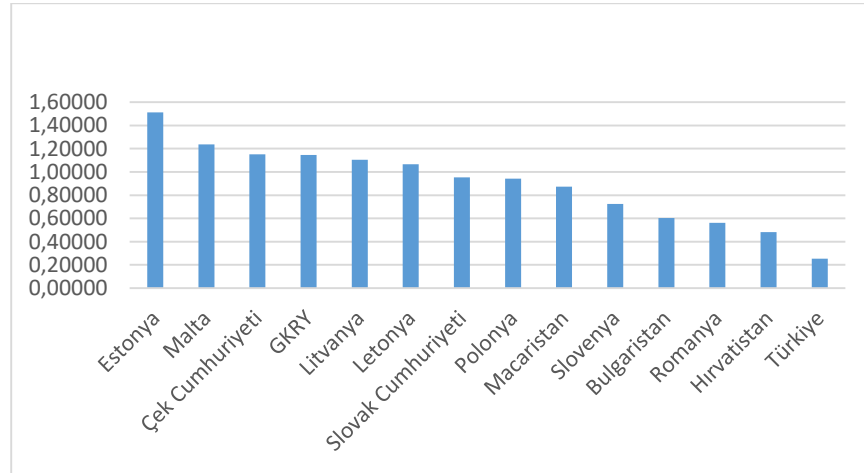
Siyasi İstikrar ve Şiddet / Terörizmin Olmaması alt bileşenine ait ortalama değerlerin yer aldığı Grafik-3 incelendiğinde -2,5 ile 2,5 arasında değişen endeks değerlendirme puanlarına göre, Malta'nın 1 puanın üzerinde bir değerle en yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Letonya, Bulgaristan, Romanya ve Türkiye'nin dışında incelenen diğer ülkeler 0,5 ile 1 arasında değişen ortalama verilere sahiptir. Siyasi İstikrar ve Şiddet / Terörizmin Olmaması bileşenine ait ülke ortalamalarına bakıldığında sıfırın altında ortalamaya sahip tek ülkenin Türkiye olduğu göze çarpmaktadır. Bu bileşen değerlemesine göre, Türkiye sahip olduğu ortalamaya göre incelenen

diğer ülkelerden ayırmakta siyasi istikrar ve şiddet olayları bileşeni bağlamında en düşük değere sahip ülkedir. Türkiye ile aralarında ciddi ortalama değer farklılıkları olmasına rağmen en düşük ortalama değerlere sahip ülkeler sırasıyla Romanya ve Bulgaristan'dır. Siyasi İstikrar ve Şiddet / Terörizmin Olmaması bileşeni verilerine göre, incelenen on dört ülke arasında Türkiye son sırada yer almaktadır.

2.1.4. Düzenleyici Kalite

Hükümetin özel sektör gelişimine izin veren ve teşvik eden sağlam politikalar ve düzenlemeler oluşturma ve uygulama becerisine ilişkin algıları yakalar. Tahmin, ülkenin toplam gösterge üzerindeki puanını standart normal dağılım birimleri cinsinden verir, yani yaklaşık -2,5 ile 2,5 arasında değişir (Dünya Bankası, 2021).

Grafik 4. Düzenleyici Kalite 2007-2019 Ortalaması

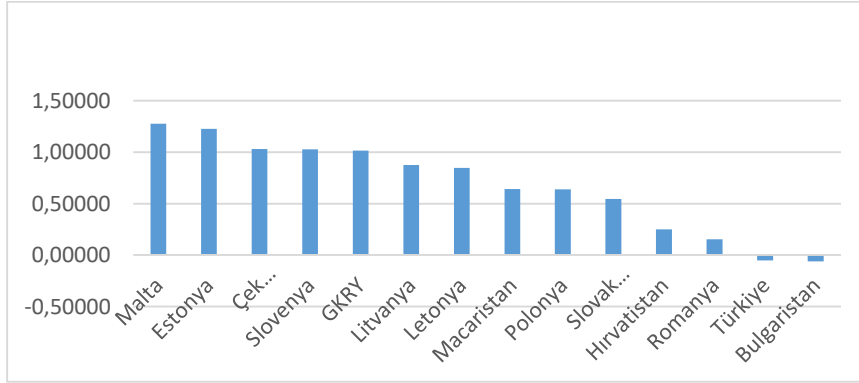
Grafik-4'te hükümetin özel sektör gelişimine izin veren ve teşvik eden politika ve düzenlemelerin uygulama becerisini içeren Düzenleyici Kalite alt bileşenine ait 2007-2019 dönemi için ortalama değerler yer almaktadır. Bu bileşene ait ortalamalara göre, en yüksek ortalama değere sahip ülke Estonya olup Estonya'yı sırasıyla Malta, Çek Cumhuriyeti ve GKRY takip etmektedir. -2,5 ile 2,5 arasında değişen endeks değerlendirme puanlarına göre, araştırmaya dâhil edilen tüm ülkelerin ortalama değerleri pozitiftir. İncelenen on dört ülkenin on biri 0,6 ve üzeri bir ortalama değere sahiptir. Düzenleyici Kalite bileşenine göre, en düşük ortalama değere sahip

ülke ise Türkiye'dir. Türkiye'yi sırasıyla Hırvatistan ve Romanya takip etmektedir. Bu bileşen verilerine göre, incelenen on dört ülke arasında Türkiye en düşük ortalama değerle son sırada yer almaktadır.

2.1.5. Hukuk Devleti

Temsilcilerin toplum kurallarına ne ölçüde güvendiğine ve bu kurallara ne ölçüde uyduğuna ve özellikle de sözleşmelerin uygulanmasına, mülkiyet haklarına, polise ve mahkemelere ve aynı zamanda suç ve şiddet olasılığına ilişkin algıları yakalar. Tahmin, ülkenin toplam gösterge üzerindeki puanını standart normal dağılım birimleri cinsinden verir, yani yaklaşık -2,5 ile 2,5 arasında değişir (Dünya Bankası, 2021).

Grafik 5. Hukuk Devleti 2007-2019 Ortalaması

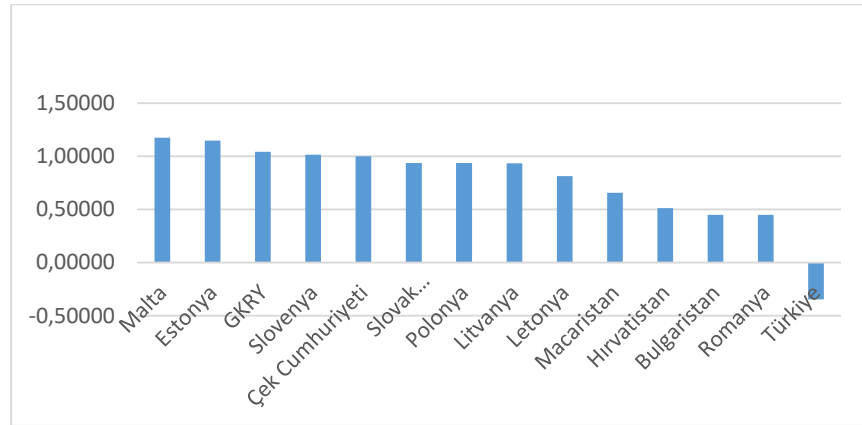

Grafik-5'te Hukuk Devleti alt bileşenine ait ortalama değerler yer almaktadır. 2007-2019 dönemine ait ülke verileri incelendiğinde en yüksek ortalama değere sahip ülke Malta'dır. Estonya ise Malta'ya en yakın ortalama değerle ikinci sıradadır. Malta ve Estonya'yı takiben sırasıyla yaklaşık ortalama değerle Çek Cumhuriyeti, Slovenya ve GKRY gelmektedir. -2,5 ile 2,5 arasında değişen endeks değerlendirme puanlarına göre, sıfırın altında ortalama değerlere sahip ülkeler ise Bulgaristan ve Türkiye'dir. Hukuk Devleti bileşenine ait ortalama verilere göre, en düşük ortalama değerle Bulgaristan'ı sırasıyla Türkiye ve Romanya takip etmektedir. Bu bileşen bağlamında incelenen on dört ülke arasından Türkiye on üçüncü sırada yer almaktadır.

2.1.6. İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik

Bir ülke vatandaşlarının kendi hükümetlerini seçmeye ne ölçüde katılabileceklerinin yanı sıra ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü ve özgür bir medyaya ilişkin algıları yakalar. Tahmin, ülkenin toplam göstere üzerindeki puanını standart normal dağılım birimleri cinsinden verir, yani yaklaşık -2,5 ile 2,5 arasında değişir (Dünya Bankası, 2021).

Grafik 6. İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik 2007-2019 Ortalaması

Grafik-6'da incelenen politik risk bileşenlerinden sonuncusu olan İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik alt bileşenine ait ortalama değerler yer almaktadır. Bu bileşene ait ortalama değerler incelendiğinde Malta'nın en yüksek ortalama değerle ilk sırada yer aldığı ve Estonya'nın ise hukuk devleti alt bileşeninde olduğu gibi çok az bir ortalama değer farkıyla Malta'yı takiben ikinci sırada olduğu görülmektedir. Türkiye -2,5 ile 2,5 arasında değişen endeks değerlendirme puanlarına göre, sıfırın altında ortalama değere sahip tek ülkedir. En düşük değerle Türkiye'yi sırasıyla Romanya ve Bulgaristan takip etmektedir. Türkiye İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik bileşenine göre, araştırmaya dâhil edilen on dört ülke arasında son sırada yer almaktadır.

Politik risk bileşenleriyle ilgili genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, çalışmaya konu olan ülkeler bakımından politik risk alt bileşenlerine ait 2007-2019 ortalama verilerine göre, Türkiye incelenen altı alt bileşenin üçünde sonuncu diğer alt bileşenlerde ise son üç ülke arasında

yer alarak en başarısız performans gösteren ülke durumundadır. Politik risk alt bileşenleri bağlamında en başarılı performans gösteren ülkeler ise Malta ve Estonya'dır. AB müktesebatında birçok konuda olduğu gibi politik ve kurumsal yapılara yönelik düzenleyici hükümler yer almaktadır. İncelenen seçili AB ülkelerinden özellikle Malta ve Estonya'nın politik risk alt bileşenlerinde Türkiye'ye göre daha başarılı ortalama verilere sahip olmasında, AB müktesebatına uyum süreçlerinde göstermiş oldukları başarının politik ve kurumsal yapılarına katkı sağladığı düşünülmektedir. AB yolunda fiili müzakere sürecinde olan Türkiye'nin ise tam üyelik sürecinde, AB müktesebatında yer alan ve birliğin aday ülkeler için zorunlu kıldığı düzenleyici hükümleri yerine getirmesi incelenen politik risk göstergeleri üzerinde olumlu etki yaratacaktır.

SONUÇ

Türkiye Avrupa Birliği ilişkilerinde ve Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecinde bazı tarihler önemli dönüm noktalarını temsil etmeleri bakımından önem arz etmektedir. 1959 yılında AET'ye ilk başvurusunu gerçekleştiren Türkiye Cumhuriyeti günümüze kadar kilometre taşı sayılabilecek çeşitli dönüm noktalarından geçmiştir. Türkiye ile Avrupa Birliği arasında 1996 yılında yürürlüğe giren Gümrük Birliği Antlaşması, 1999 AB Devlet ve Hükümet Başkanları Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye verilen adaylık statüsü, 2005 yılında müzakerelerin başlaması ve 2007 yılında müzakere sürecinin bir evresi olarak başlayan Fiili Müzakere Süreci bu dönüm noktalarından bazılarıdır. Özellikle 2007'de başlayan ve günümüzde halen devam etmekte olan Fiili Müzakere süreci Türkiye'nin AB üyeliği konusunda son dönemeçlerinden birisi olması hasebiyle önemlidir. Niteliği ve Türkiye'ye etkileri bakımından ise altı çizilmesi gereken bir süreçtir. Fiili Müzakere süreci, aday ülkenin kendi hukuksal düzenlemelerini AB müktesebatına uyumlaştırmak için çeşitli adımlar attığı bir süreci ifade ettiğinden bu sürecin aday ülke üzerindeki etkilerinin nispeten daha yapısal ve belirgin olduğu söylenebilir. Dolayısıyla Fiili Müzakere süreci, Türkiye'nin politik, ekonomik, finansal durumunda ve bu unsurlar çerçevesinde ortaya çıkabilecek riskler üzerinde de etkileri olması beklenen bir süreçtir.

Bu çalışmada temel olarak, Türkiye'nin ilgili dönem içindeki politik risk durumu incelenmiş ve gerek AB üyelik süreci gerekse de ilgili unsurların

yapısal durumları itibariyle Türkiye ile kıyas edilebilecek olan AB üyesi ülkelerle karşılaştırma yapılmıştır. Söz konusu ülke grubu olarak AB'nin beşinci genişleme döneminde AB üyesi olan ve çoğunluğu Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlığını kazanan merkezi ve doğu Avrupa ülkeleri seçilmiştir. Türkiye'nin ve bu ülkelerin politik, ekonomik ve finansal risk durumları belirli bir dönem için incelenmiş ve karşılaştırılmıştır. Dönem olarak Türkiye'nin fiili müzakere sürecine başladığı ve beşinci genişleme döneminin büyük çoğunlukla tamamlandığı 2007-2019 yılları seçilmiştir. 2019 yılında dönemin sonlandırılması ise incelenen verilerin ilgili tüm ülkeler için sağlıklı ve eksiksiz bir şekilde elde edilmesi amacına yöneliktir.

Çalışmada politik risk görünümü, Dünya Bankası tarafından yayınlanan ve altı bileşenden oluşan Yönetim Göstergeleri (Governance Indicators) dikkate alınarak incelenmiştir. Dünya Bankası tarafından yayınlanan bu altı yönetim göstergesi ise Yolsuzluğun Kontrolü, Hükümetin Verimliliği, Siyasi İstikrar ve Şiddet / Terörizmin Olmaması, Düzenleyici Kalite, Hukuk Devleti, İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirliktir. Bu göstergelere ait detaylı bilgilere tez içerisinde yer verilmiştir.

Çalışmada incelenen dönem olan 2007-2019 arası yıllar için Türkiye'nin ve seçili AB üyesi ülkelerin politik risk durumu Yolsuzluğun Kontrolü, Hükümetin Verimliliği, Siyasi İstikrar ve Şiddet / Terörizmin Olmaması, Düzenleyici Kalite, Hukuk Devleti, İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik bileşenlerinden oluşan Dünya Bankası Yönetim Göstergeleri incelendiğinde, Türkiye'nin incelenen politik risk alt bileşenlerinin tamamında araştırmaya dâhil edilen on dört ülke arasında sıralama olarak hep son üç ülke arasında olduğu görülmüştür. Yolsuzluğun Kontrolünde on ikinci sırada, Hükümetin Verimliliğinde on ikinci sırada, Siyasi İstikrar ve Şiddet / Terörizmin Olmamasında on dördüncü sırada, Düzenleyici Kalitede on dördüncü sırada, Hukuk Devleti hususunda on üçüncü sırada ve İfade Özgürlüğü ve Hesap Verebilirlik de ise on dördüncü sırada olduğu görülmüştür. Dünya Bankasının Yönetim (Yönetişim) Göstergeleri için oluşturduğu endeks -2,5 ile +2,5 arasında puanlanmaktadır. Türkiye'nin incelenen on üç yıllık ortalaması göz önüne alındığında Yolsuzluğun Kontrolü bileşeninde puanı -0,05266, Hükümetin Verimliliği bileşeninde

puanı 0,23496, Siyasi İstikrar ve Şiddet / Terörizmin Olmaması bileşeninde puanı -1,23442, Düzenleyici Kalite bileşeninde puanı 0,25283, Hukuk Devleti bileşeninde puanı -0,05163, Hesap Verebilirlik bileşeninde ise puanı -0,34578 olarak gözlemlenmiştir.

Yolsuzluğun Kontrolü bileşeninde genel itibarla bir düşüş, Hükümetin Verimliliği bileşeninde 2016 yılına kadar daha stabil bir seyir var iken 2016 sonrası düşüş, Siyasi İstikrar ve Şiddet / Terörizmin Olmaması bileşeninde iniş çıkışlar olmakla beraber genel itibarla düşüş, Düzenleyici Kalite bileşeninde 2014 sonrası belirgin bir düşüş, Hukuk Devleti bileşeninde 2016 sonrası belirgin bir düşüş, Hesap Verebilirlik bileşeninde ise 2016 sonrası belirgin bir düşüş gözlemlenmiştir. Bu veriler ışığında Türkiye'nin Dünya Bankası Yönetim Göstergelerine göre seçili ülkelere göre genel anlamda politik olarak görece daha riskli olduğu söylenebilir.

2007-2019 dönemi için incelenen on yedi alt bileşen bağlamında araştırmaya dâhil edilen on dört ülke içerisinde Türkiye; politik risk alt bileşenlerinin üçünde sonuncu, birinde on üçüncü, ikisinde on ikinci, ekonomik risk alt bileşenlerinin ikisinde sonuncu, ikisinde on ikinci, birinde on birinci, birinde ikinci, birinde birinci, finansal risk alt bileşenlerinin üçünde sonuncu, birinde birinci ülke olmuştur. Veriler genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye 2007-2019 dönemi için seçili ülkeler arasında risk görünümü en yüksek ülke konumundadır. İncelenen alt bileşenlere göre ise ekonomik risk alt bileşenlerinde, politik ve finansal risk alt bileşenlerine kıyasla nispeten daha başarılı performans sergilediği görülmektedir. İncelenen seçili AB ülkelerinin bu hüküm ve kriterlere uyum sürecinde daha başarılı performans gösterdikleri görülmektedir. AB tam üyelik yolunda fiili müzakere sürecinde olan Türkiye'nin de eksik kriterleri yerine getirmesinin çalışmaya konu olan risk görünümleri üzerinde olumlu etki yaratması beklenmektedir.

Çalışmamızın elde edilen veriler ışığında net gözlemlenebilir sonuçlar ortaya koyduğu söylenebilir. Bu çalışmamızın ileride yapılacak olan diğer akademik çalışmalar için bir örnek teşkil etmesi ve farklı dönemler için farklı risk unsurlarının gözlem ve kıyas yoluyla incelenerek çeşitli sonuçlara varabilecek yeni çalışmalara yol açması hedeflenmiştir.

KAYNAKÇA

AKDEMİR, E. (2017). Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğrencilerinin Avrupa Birliği Algısı. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 9-38.

ALPER, A. E. (2018). BRICS-T Ülkelerinde Politik İstikrar Ve Ekonomik Performans İlişkisi Üzerine Bir Analiz. *Business and Economics Research Journal*, 9(1), 49-56.

AYAYDIN, H., PALA, F., & BARUT, A. (2016). Ülke riskinin hisse senedi getirisine etkisi: Ampirik analiz. *Global Journal of Economics and Business Studies*, 5(10), 66-75.

BALAN, F. (2016). Politik İstikrar Ve Devlet Harcamaları İlişkisi: 1986-2013 VAR Analizi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 14(27), 519-537.

BİÇEN, Ö. F. (2020). Politik istikrar ekonomik büyümeyi sağlamada yeterli bir faktör müdür? Brıcsst ülkeleri üzerine bir inceleme. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(43), 119-139.

BİLSON, C. M., BRAİLSFORD, T. J. ve HOOPER, V. C. (2002). The Explanatory Power of Political Risk in Emerging Markets, *International Review of Financial Analysis*, 11, ss. 1-27.

BOZKURT, E. (2018). Son Gelişmeler Işığında Türkiye’de Avrupa Birliği Algısı. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 32(2), 267-288.

CHERİAN, J. A. ve PEROTTİ, E. (2001). Option Pricing and Foreign Investment under Political Risk, *Journal of International Economics*, 55, ss. 359- 377.

ÇÖMLEKÇİ, M. F., & BAHADIR, N. H. (2020). Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri ve Seçim Gündemlerinde Medyada Türkiye Söylemi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(2), 1130-1141.

DEMEZ, S., TURAN, İ. & KIZILKAYA, F. (2019). NIC Ülkelerinde Politik İstikrar ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 485-499.

DEMİRTAŞ, G. ve AKÇAY, S. (2006). Kurumsal Faktörlerin Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerine Etkisi: Ampirik Bir Kanıt, Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Vol. 8, No. 2, ss. 15-34.

ELA, M. (2020). Türkiye’de Politik Devir ve Devlet Borçları İlişkisi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(30), 3110-3133.

ERB, B. C., HARVEY, R. C., & VİSKANTA, E. T. (1996). Political Risk, Economic Risk And Financial Risk. *Financial Analysts Journal*, 52(6), 29-46.

ERHAN, Ç., & AKDEMİR, E. (2016). Türkiye–Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde İlk On Yılım Muhasebesi 2005-2015. *Bilig*, (78), 7-35.

ERKAL, G., AKINCI, M., & YILMAZ, Ö. (2015). Politik İstikrarsızlık ve Yolsuzluk İlişkisi: Bir Panel Veri Analizi/Relationship of Political Rights And Corruption: A Panel Data Analysis. *Ege Akademik Bakış*, 15(3), 327.

GÜLCAN, Y., AKGÜNGÖR, S. & KUŞTEPELİ, Y. (2020). 2023 Hedefleri Kapsamında 15 Temmuz Darbesinin Türkiye Ekonomisine Etkileri Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 20(15 Temmuz), 107-131.

HASSAN, M. K., MARONEY, C. N., EL-SADY, H. M., & TELFAH, A. (2003). Country Risk And Stock Market Volatility, Predictability, And Diversification In The Middle East And Africa. *Economic Systems*, 27(1), 63-82.

KAKIŞIM, C., & ERDOĞAN, S. (2018). Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve 15 Temmuz Darbe Girişimin Ardından Yaşanan Gelişmeler. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(18), 399-420.

KAMACI, A. (2019). Politik İstikrarsızlık-Ekonomik Büyüme İlişkisi: 20 OECD ülkesi için panel veri analizi. *Başkent Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 75-85.

KARA, E., & KARABIYIK, L. (2015). The Effect Of Country Risk On Stock Prices: An Application In Borsa İstanbul. Suleyman Demirel University The Journal Of Faculty Of Economics And Administrative Sciences, 20(1), 225-239.

KARA, F. (2006). Ülke Riskinin Finansal Piyasalara Etkisi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.

KARTAL, G., & ÖZTÜRK, S. (2018). Orta Doğu ülkelerinde politik istikrarsızlık, enerji güvenliği ve ekonomik büyüme ilişkisi.

KAVAZ, İ. (2021). The Energy Equation in the Eastern Mediterranean. *Insight Turkey*, 23(1), 139-160.

KAYA, E. (2015). Ülke Riskinin Yabancı Portföy Yatırımları Üzerindeki Etkisi. *Ataturk University Journal of Economics & Administrative Sciences*, 29(4).

KAYA, H. P. (2019). Politik ve Finansal Riskin BİST İmalat Sektörünün Performansı Üzerindeki Etkisi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 15(1), 30-45.

KILIÇ, B. & KESER, A. (2020). Avrupa Birliği'ne Üye Ve Aday Ülkelerde Yönetişim İle Ekonomik Veriler Arasındaki İlişki. *Beykoz Akademi Dergisi*, 8(1), 265-279.

KIRBAŞOĞLU, F., & TÜFEKÇİ, Ö. (2019). Avrupa Birliği'nin Yükselen Güçler Politikası: BRICS ve MIKTA Ülkelerinin Meydan Okumaları. *Novus Orbis: Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 2(1), 39-70.

KÖK, R., EKİNCİ, R. & YALÇINKAYA, A. E. A. (2017). Ülke Riski Bileşenlerinin Reel Sektör Üzerindeki Etkisi: Azerbaycan-Kazakistan-Rusya ve Türkiye Örneği. *Bilig*, (83), 281-302.

KUTLU, Ö., KAHRAMAN, S., & DİNÇER, S. (2019). Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'nin Siber Güvenlik Politikalarının Analizi. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 1-14.

LE, Q. V. & ZAK, P. J. (2006). Political Risk And Capital Flight, *Journal Of International Money And Finance*, Volume 25, Issue 2, s. 308-329.

OĞUZ, İ. H. (2019). Politik İstikrar ve Çevresel Sürdürülebilirlik. *Uluslararası İşletme ve Ekonomi Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 1-11.

ORAL, İ. O. & YILMAZ, C. (2017). Finansal ve Politik Risk Endeksinin Bist Sınai Endeksi Üzerindeki Etkisi. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 33(33), 192-202.

ÖCAL, A. T. (2018). Avrupa Birliği'ne Katılım Müzakereleri Sürecinde Türkiye'de Sosyal İçerme Uygulamaları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 80, Ekim 2018, s. 130-144

ÖZDEMİR, A. & SALİHOĞLU, M. (2019). Ekonomik ve Politik Faktörlerin İnsani Gelişmişlik Üzerindeki Etkileri. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 21-35.

PAKSOY, S., & KILIÇ, S. B. (2013). Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde Türkiye'nin Üyelik Olasılığının Değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(2), 81-96.

ŞAHİN, G., & ÖNDER, H. G. (2021). Atık yönetimi, sera gazı emisyonları ve Türkiye: Avrupa Yeşil Mutabakatı çerçevesinde bir değerlendirme. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(112), 194-216.

ŞAHİN, G. , TAKSİM, M. A. & YİTGİN, B. (2021). Effects of the European Green Deal on Turkey's electricity market . *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* , 4(1) , 40-58.

ŞAHİN, H. (2019). Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde Türkiye'nin Üyelik Olasılığının Değerlendirilmesi, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Ana Bilim Dalı*, Adana

ŞANLISOY, S. (2020). Türkiye'de Politik İstikrarsızlık İle Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bir Nedensellik Analizi. *Bilig*, (92), 85-114.

TAŞ, R. (2020). Türkiye-Avrupa Birliği Müzakerelerinde Kıbrıs Sorununun Etkisi ve Bugünkü Durum. *Anadolu Strateji Dergisi*, 2(2), 43-54.

TOPALOĞLU, E. E., & KORKMAZ, T. (2021). Politik Riskin Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Pay Piyasası Endeks Getirilerine Etkisi: G7 Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama. *Verimlilik Dergisi*, (1), 97-115.

TUTAL, O. (2014). Ekonomik Gelişme Ve Doğal Kaynakların Laneti İlişkisi: Politik İstikrar Üzerine Ampirik Bir Çalışma, *Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı*, İstanbul.

TÜRE, H., GÖKTEN, S. & BAŞER, F. (2016). Politik Risk ve Ekonomik Gelişmişlik Arasındaki İlişkinin İncelenmesinde Kapsamlı Bir Yaklaşım. *İşletme Araştırmaları Dergisi/Journal of Business Research-Türk*, 8(4), 187-201.

YALÇINKAYA, Ö. & KAYA, V. (2017). Politik İstikrarın/İstikrarsızlığın Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Dünyanın En Büyük İlk Yirmi Ekonomisi Üzerinde Bir Uygulama 1996-2015. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(2), 277-298.

YAPRAKLI, S., & GÜNGÖR, B. (2007). Ülke Riskinin Hisse Senedi Fiyatlarına Etkisi: İMKB 100 Endeksi Üzerine Bir Araştırma. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 62(02), 199-218.

YAŞA, A. A., ŞANLISOY, S., & Özen, A. (2020). Bütçe Tutarlılığı ile Politik İstikrarsızlık İlişkisi: Türkiye'de 1984-2018 Dönemi Analizi. *Sosyoekonomi*, 28(44), 337-354.

YILMAZ, A. (2019). Politik İstikrar Endeksi – Ekonomik Göstergeler Arasındaki Etkileşim: Türkiye ve Seçilmiş Ülkeler İçin Bir Araştırma, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Uluslararası İşletmecilik Bilim Dalı*, İstanbul.

YÜCESAN, M. & YAĞIŞ, O. (2019). Ekonomik Finansal Ve Politik İstikrarın İşsizlik Üzerindeki Etkisi: Türkiye İçin ARDL Sınır Testi Ve Nedensellik Analizi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 14(2), 153-165.

İNTERNET KAYNAKLARI

AB Bakanlığı. (2019). AB'ye Genel Bakış. Erişim Adresi https://www.ab.gov.tr/files/rehber/02_rehber.pdf, Erişim Tarihi: 09/01/2021

AB Bakanlığı. (2019). Katılım Müzakerelerinde Mevcut Durum. Erişim Adresi https://www.ab.gov.tr/katilim-muzakerelerinde-mevcut-durum_65.html, Erişim Tarihi: 22.01.2021.

AB Bakanlığı. (2019). Müzakere Sürecine İlişkin Sıkça Sorular. Erişim Adresi https://www.ab.gov.tr/muzakere-surecine-iliskin-sikca-sorular-sorular_44460.html, Erişim Tarihi: 22.01.2021.

AB Bakanlığı. (2019). Tarama Süreci. Erişim Adresi https://www.ab.gov.tr/tarama-sureci_38.html Erişim Tarihi: 25.12.2021

Dünya Bankası. (2021). Governance Indicators. Erişim Adresi <https://info.worldbank.org/governance/wgi/> Erişim Tarihi: 25.12.2021

Öz Yazılım LTD. ŞTİ. (2021). Politik Risk Yönetimi ve Anlaşmalar. Erişim Adresi

<http://www.ozyazilim.com/ozgur/marmara/uluslararasi/politikrisk.htm>, Erişim Tarihi: 07.09.2021.

The PRS Group. (2012). International Country Risk Guide Methodology. Erişim Adresi <https://www.prsgroup.com/wp-content/uploads/2012/11/icrgmethodology.pdf>, Erişim Tarihi: 14/09/2021.

2018 Active Ageing Index, Analytical Report (2019). Erişim adresi: https://unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/Active_Ageing_Index/Stakeholder_Meeting/ACTIVE_AGEING_INDEX_TRENDS_2008-2016_web_cover_reduced.pdf (Erişim tarihi 01.09.2021)

AK, Muammer, KÖZLEME, Olgun, "Yaşlı yoksulluğu", Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 3, Sa. 2, 2017, s. 197-208.

AKDEMİR, Nuran, ÇINAR, Fatma İlknur, GÖRGÜLÜ, Ülkü, "Yaşlılığın algılanması ve yaşlı ayrımcılığı", Türk Geriatri Dergisi, C. 10, Sa. 4, 2007, s. 215-222.

AKSOY, Aybala Demirci, "Bireylerin aktif yaşlanmaya ilişkin görüşleri", Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, C. 8, Sa. 2, 2015, s. 54-62.

ALTIN, Zeynep, "Covid-19 pandemisinde yaşlılar", Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi, C. 30, Sa. 2, 2020, s. 49-57.

AYDIN, İpek, TÜTÜNCÜ, Özkan, "Pandemi Sürecinde Yaşlılık ve Rekreasyon", Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, C. 32, Sa. 1, 2021, s. 100-105.

BAĞDOĞAN, Selver Yıldız, "Yaşlılara yönelik sosyal politikalar", içinde Aysen Tokol ve Yusuf Alper (Eds), Sosyal Politika, Dora Yayınları, Bursa 2020, s. 453-472.

BAŞYİĞİT, Raziye (2019). Demografik Yapı İçinde Yaşlı Nüfusun Görünümü ve Aktif Yaşlanma Yaklaşımı Perspektifinde Politika Örnekleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

BENLİ, Abdurrahman, YENİHAN Bora, "Yoksulluğun kavramsal çerçevesi", İçinde Gökçe Cerev ve Bora Yenihan (Eds), Yoksulluk Farklı Boyutlarıyla, Dora Yayınları, Bursa 2018, s.1-14.

BOZKIR SERDAR, Aysu, "Sosyal Politika Kavramı, Tarihsel Gelişimi ve Türkiye'de Sosyal Politika", içinde Aysen Tokol ve Yusuf Alper (Eds), Sosyal Politika, Dora Yayınları, Bursa 2020, s. 1-73.

ÇİFÇİLİ, Serap, "Aktif yaşlanma: fiziksel boyut", The Journal of Turkish Family Physician, C. 3, Sa. 1, 2012, s. 6-12.

ÇOLAK, Murat, ÖZER, Yunus Emre, "Sosyal Politika Anlamında Aktif Yaşlanma Politikalarının Ulusal Ve Yerel Düzeydeki Analizi", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, C.14, Sa. 55, 2015, s. 115-124.

DANIŞ, Didem, "Nüfus ve Toplum", İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, 2021. Erişim adresi: http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/sosyoloji_lisans_ao/nufus_ve_toplum.pdf (Erişim tarihi: 01.01.2022)

DANIŞ, Mehmet Zafer, "Türkiye'de Yaşlı Nüfusun Yalnızlık Ve Yoksulluk Durumları Ve Sosyal Hizmet Uygulamaları Açısından Bazı Çıkarımlar", Toplum ve Sosyal Hizmet, C. 20, Sa.1, 2009, s. 67-84.

DEMİREL, Aykut Can, SÜTÇÜ, Semih, "Covid-19 Salgınında Türkiye’de Yaşlılara Yönelik Uygulamalar ve Hizmetlerin Değerlendirilmesi", Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, C. 17, Sa. Pandemi özel sayısı, 2021, s. 3641-3675.

DENİZ, Bülent, KILIÇASLAN, Çiğdem, KOŞAN, Fulya, “Rekreasyonel Olanaklara Yönelik Beklentilerin Sağlıklı Kentler Yönüyle İrdelenmesi, Aydın Kenti Örneği”, Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, C. 3, Sa. 2, 2019, s. 79-89.

DONALDSON, Jean M., WATSON Roger, "Loneliness in elderly people: an important area for nursing research" Journal of advanced nursing, C. 24, Sa. 5, 1996, s. 952-959.

ESER, Burçin, KÜÇÜK Saniye, “Yaşlanan nüfus, sorunlar ve politikalar: Türkiye için bir değerlendirme”, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi, C. 12, Sa. 2, 2021, s. 541-556.

FOSTER, Liam, WALKER, Alan, “Gender and active ageing in Europe”, European Journal of Ageing, C. 10, Sa. 1, 2013, s. 3–10.

GÖK, Mertcan, ÖCAL, Aslan Tolga, "Sağlıklı, Güvenli ve Bağımsız Yaşamaya Yönelik Aktif Yaşlanma: Almanya ve Türkiye Karşılaştırması", Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 9, Sa. 1, 2020, s. 43-66.

GÖKBUNAR, Ali Rıza, KOÇ, Özgür Emre, “Demografik Değişimlerin Sosyal Güvenlik Kurumlarına Etkisi ve Türkiye’de Sosyal Güvenlik Kurumlarının Mali Yapısının Analizi”, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 7, Sa. 1, 2009, s. 15-34.

GÖRGÜLÜ, Ülkü, AKYAR, İmatullah, AKDEMİR, Nuran, SUN KAPUCU, Sevgi, “Dünyada ve Ülkemizde Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar”, Türkiye Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Dergisi, C. 56, Sa. 1, 2010, s.30-33.

GÜRSOY ÇUHADAR, Seyran (2019). Türkiye’de Demografik Dönüşüm ve Aktif Yaşlanma İlişkisi: Kocaeli Örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, T.C. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

GÜRSOY ÇUHADAR, Seyran, “Yaşlanan Nüfusa Çözüm Önerisi Olarak Aktif Yaşlanma Yaklaşımı: Eleştiriler ve Olası Endeks için Türkiye Önerileri”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sa. 79, 2020, 361-397.

HEID, Allison R, CARTWRIGHT, Francine, WILSON-GENDERSON, Maureen, PRUCHNO, Rachel, “Challenges Experienced by Older People During the Initial Months of the COVID-19 Pandemic”, *The Gerontologist*, C. 61, Sa. 1, 2021, s. 48–58.

İÇAĞASIOĞLU ÇOBAN, Arzu, “Yalnız Yaşayan Yaşlılara İlişkin Aile Politikaları”, *Aile ve Toplum*, C. 2, Sa. 9, 2005.

KAÇAN, Havva, DİBEKLİ Eşref, AKKAN Kübra, “Toplumda Yaşayan Bireylerin Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Düzeylerinin İncelenmesi”, *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, C. 11, Sa. 2, 2018, s. 8-15.

KALINKARA, Velittin, KALAYCI Işıl, “Aktif Yaşlanma ve Sağlıklı Yaşam için Güçlendirme Becerileri”, *İçinde Deniz SAY ŞAHİN (Ed.), Etik Yönleri ile Yaşlılık ve Yaşlanma*, Ekin Yayınevi, Bursa, 2020, s. 33-68.

KARAALİ, Gizem Burcu (2017). *Türkiye’de Yaşlı Refahına İlişkin Uygulamaların Aktif Yaşlanma Kavramı Çerçevesinde Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

KARAKUŞ, Bülent, “Türkiye’de yaşlılara yönelik hizmetler, kurumsal yaşlı bakımı ve kurumsal yaşlı bakımında illerin durumu”, *Ertem Basım Yayın Dağıtım*, Ankara, 2018.

KIM, Oksoo, "Predictors of loneliness in elderly Korean immigrant women living in the United States of America", *Journal of Advanced Nursing*, C. 29, Sa. 5, 1999, s. 1082-1088.

KING'S College London (2020). New research identifies those most at risk from 'long COVID'. <https://www.kcl.ac.uk/news/study-identifies-those-most-risk-long-COVID> (Erişim tarihi: 04.01.2022)

KOÇAK, Orhan, “Sosyal Politika ve Aktif ve Sağlıklı Yaşlanma Politikaları”, içinde Orhan Koçak (Ed.), *Aktif ve Sağlıklı Yaşlanma*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Ders Notları 2021, s. 347-370. http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/yasli_bakimi_onlisans_ao/aktif_ve_saglikli_yaslanma.pdf (Erişim tarihi: 10.02.2022)

KUL PARLAK, Nurgün, “Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Aktif ve Sağlıklı Yaşlanma”, içinde Orhan Koçak (Ed.), *Aktif ve Sağlıklı Yaşlanma*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Ders Notları 2021, s. 167-193. http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/yasli_bakimi_onlisans_ao/aktif_ve_saglikli_yaslanma.pdf (Erişim tarihi: 10.02.2022).

KURTKAPAN, Hamza, "Aktif yaşlılık ve yerel yönetim uygulamaları: İstanbul örneği", Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi, C. 2, Sa. 2, 2018, s. 38-52.

LLOYD-SHERLOCK, Peter, EBRAHİM, Shah, GEFFEN, Leon, MCKEE, Martin, "Bearing the brunt of Covid-19: Older people in low and middle income countries", BMJ, 368, 2020.

MAHASE, Elisabeth, "Covid-19: What do we know about "long covid"?" BMJ, 370, 2020.

ÖZMETE, Emine, "Türkiye Aktif ve Sağlıklı Yaşlanma Araştırması", T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Geliştirilmesi Genel Müdürlüğü, Ankara, 2016, Erişim adresi: <http://yasam.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/259/2019/05/T%C3%9CRK%C4%B0YE-AKT%C4%B0F-VE-SA%C4%9ELIKLI-YA%C5%9ELANMA-ARA%C5%9ETIRMASI-kitap.pdf> (Erişim tarihi: 05.10.2021)

RANTANEN, Taina, ERONEN, Johanna, KAUPPINEN, Markku, KOKKO, Katja, SANASLAHTI, Sini, KAJAN, Niina, PORTEGIJS, Erja, "Life-Space Mobility and Active Aging as Factors Underlying Quality of Life Among Older People Before and During COVID-19 Lockdown in Finland-A Longitudinal Study", The Journals of Gerontology: Series A, C. 76, Sa. 3, 2021, s. 60-67.

ROWE, John W, KAHN, Robert L, "Successful aging", The gerontologist, C. 37, Sa. 4, 1997, s. 433-440.

SMITH, Matthew Lee, STEINMAN, Lesley E, CASEY E. A., "Combating social isolation among older adults in a time of physical distancing: the COVID-19 social connectivity paradox", Frontiers in public health, C. 8: 403, 2020, s. 1-9.

ŞEKER, Aziz, KURT, Gökhan, "Bir Sosyal Politika Alanı Olarak Yaşlılık ve Sosyal Hizmet Uygulamaları", Nüfusbilim Dergisi, Sa. 40, 2018, s. 7-30.

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (T.C. AÇŞHB) (2020a). Yaşlı Nüfusun Demografik Değişimi. Erişim adresi: <https://www.aile.gov.tr/media/45354/yasli-nufus-demografik-degisimi-2020.pdf> (Erişim tarihi: 12.11.2021).

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (T.C. AÇSHB) (2020b). Koronavirüs (Covid-19) Bilgilendirme Rehberi-VI. Erişim adresi: <https://aile.gov.tr/media/46206/rehber-eyhgm-65-yas-uzeri-yasli-lar-ve-kronik-hastalara-yonelik-koronavirus-bilgilendirme-rehberi.pdf>, (Erişim tarihi: 19.12.2021).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı (2011). 2012 Avrupa Aktif Yaşlanma ve Nesiller Arası Dayanışma Hakkında Bilgi Notu, Ankara, Erişim adresi: https://www.ab.gov.tr/files/SBYPB/Sosyal%20Politika%20ve%20C4%B0stihdam/aktif_yaslanma_bilgi_notu.pdf (Erişim tarihi: 02.12.2021)

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (T.C. Başbakanlık DPT) (2007). Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı. Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü. Ankara. Erişim adresi: <https://sgb.saglik.gov.tr/Eklenti/34232/0/turkiyede-yasli-larin-durumu-ve-yaslanma-ulusal-eylem-planipdf.pdf> (Erişim tarihi 04.09.2021)

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). Erişim adresi: <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf> (Erişim tarihi 04.09.2021)

T.C. Sağlık Bakanlığı (2015). TÜRKİYE SAĞLIKLI YAŞLANMA EYLEM PLANI ve UYGULAMA PROGRAMI 2015-2020. Ankara. Erişim adresi: <https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/Yayin/508> (Erişim tarihi: 05.09.2021)

TÜİK (2020). İstatistiklerle Yaşlılar-2019. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=4Istatistiklerle-Yasli-lar-2019-33712> (Erişim tarihi: 15.12. 2021).

TÜRK, Ahmet, “Koronavirüs (Covid-19) pandemisi sürecinde yaşlılara yönelik uygulamalar ve yaşlıların psiko-sosyal durumu üzerine bir değerlendirme”, SOSYAL HİZMET “SOCIAL WORK”, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını, Temmuz-Aralık, 2020, s. 35-46.

Uluslararası Çalışma Örgütü Araştırma Notu (ILO) (2021). “İkinci Dalga COVID-19 Önlemlerinin Türkiye’de İstihdam Üzerindeki Etkisi”, Erişim adresi: https://www.ilo.org/ankara/publications/research-papers/WCMS_775756/lang--tr/index.htm (Erişim tarihi: 01.11.2021)

UMUTLU, Selin, EPİK, Meryem Tekin, “Türkiye’de Yaşlı Nüfus ve Sosyal Politika Uygulamaları”, Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi, C. 11, Sa. 1, 2019, s. 29-43.

UNECE (2016), "The Active Ageing Index Pilot Studies for Serbia and Turkey, UNECE Population Unit"

UNECE (2019). AAI in brief. <https://statswiki.unece.org/display/AAI/I.+AAI+in+brief> (Erişim tarihi: 01.09.2021)

UNECE (2021). Active Ageing Index. <https://unece.org/population/active-ageing-index> (Erişim tarihi: 01.09.2021)

United Nations (UN) (2015). World Population Ageing 2015, Erişim adresi: https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WPA2015_Report.pdf, (Erişim tarihi: 02.01.2022)

United Nations (2019). World Population Prospects 2019 Volume II: Demographic Profiles. Erişim adresi: https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2019_Volume-II-Demographic-Profiles.pdf, (Erişim tarihi: 04.01.2022)

URHAN, Gülcan, ARSLANKOÇ, Sinem, "COVID-19 Pandemi Sürecinde Sosyal Politika ve Yerel Yönetimler: İstanbul İlçe Belediyeleri Örneği", Çalışma ve Toplum, C. 2, Sa. 69, 2021, 945-980.

UYANIK, Yücel, "Yaşlılık, Yaşlanan Nüfus Ve Sosyal Politika", İş ve Hayat, C. 3, Sa. 5, 2017, s. 67-100.

ÜNAL, Vehbi, "Modernleşme Sürecinde Yaşlılık Düşüncesini Değiştiren Olgular-Toplumsal Yaşamın Kıyısında Kalan Yaşlılar", Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 43, Sa. 2, 2019, s. 275-298.

WALKER, Alan, "A strategy for active ageing", International social security review, C. 55, Sa. 1, 2002, s. 121-139.

WHO (2002a). Active Ageing A Policy Framework, Erişim adresi: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/67215/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Erişim tarihi: 09.10. 2021)

WHO (2002b). Global Chronic Disease Burden - 1990-2020. Erişim adresi: https://www.who.int/dietphysicalactivity/media/en/gsdoc_principles_charts.pdf (Erişim tarihi: 02.02.2022)

WHO (2020a). Coronavirus disease (COVID-19): Risks and safety for older people, Erişim adresi: <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/question-and-answers-hub/q-a-detail/coronavirus-disease-covid-19-risks-and-safety-for-older-people> (Erişim tarihi: 14. 12. 2021).

WHO (2020b). Sağlıklı Yaşlanmanın 10 yılı, Erişim adresi: <https://www.who.int/initiatives/decade-of-healthy-ageing> (Erişim tarihi: 10.12.2021)

WHO (2020c). The 2030 Agenda for Sustainable Development and the UN Decade of Healthy Ageing 2021-2030, Erişim adresi: https://cdn.who.int/media/docs/default-source/2021-dha-docs/decade-connection-series-agenda2030.pdf?sfvrsn=3a9895e7_1 (Erişim tarihi: 09.12.2021)

World Bank (2019), “Life expectancy at birth, total (years)”, Erişim adresi: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN> (Erişim tarihi: 02.01.2022)

YAĞCIOĞLU, Recep, “Sağlıklı Yaşlanma ve Sosyal Hizmetler”, The Journal of Turkish Family Physician, C. 3, Sa. 1, 2012, s. 30-38.

YANG, Peishan, LIN, Shan-Ju, “Digital aging as an essential component of active aging: A literature review”, International Journal of Liberal Arts and Social Science, C. 7, Sa. 4, 2019, s. 113-132.

YILDIZ, Esra (2021). “Yaşlı Dostu Kentler ve Covid- 19 Sürecinde Yerel Yönetim Faaliyetleri”, International Marmara Social Sciences Congress (Autumn) 2021 Proceedings Book, s. 59-68.

YILMAZ, Tuncay, “Çalışan Yoksulluğu”, İçinde Gökçe Cerev ve Bora Yenihan (Eds), Yoksulluk Farklı Boyutlarıyla, Dora Yayınları, Bursa, 2018, s.185-202.